

Manual till Språkstimulansmaterial

Språkutveckling hos barn ser olika ut. Många barn utvecklas snabbt och enkelt och börjar prata utan någon större ansträngning medan det för andra tar lång tid med en avvikande språkutveckling och där barnet behöver mycket stöd och riktade åtgärder för att kunna kommunicera.

Logopedimottagningen är barnhälsovårdens största remissinstans och ni skickar runt 15 % av förskolebarnen till logopedimottagningen någon gång under deras första sex år. Mottagning finns på sex olika orter, Kungsbacka, Varberg, Falkenberg, Halmstad, Hylte och Laholm. Inom barnhabiliteringen finns det logoped och uppdelningen är där norra Halland, Kungsbacka, Varberg, Falkenberg och södra Halland, Halmstad, Hylte o Laholms upptagningsområde.

Att utveckla sitt språk under de första levnadsåren är otroligt viktigt både för barnet självt men också för dess sociala och kognitiva utveckling. Dagens samhälle och skolsystem kräver goda språkliga grunder för att man utan större problem ska läsa sig läsa och uttrycka sig i skrift. Att man förstår orden, texten och innehållet i vad man läser men också kan tolka innehållet och läsa mellan raderna vad som menas. Goda språkliga förmågor krävs även för att kunna berätta och förstå i leken och i det sociala samspelet mellan barnen och senare som vuxen, att kunna förstå och hantera sitt språk så att man kan argumentera för sin sak, kompromissa och hitta andra lösningar och lätt förstå och använda de sociala kommunikativa koder som vi alla använder oss av. Barn som använder sig av flera språk behöver stärka och jobba både med sitt hemmaspråk men även svenskan då detta är inlärningsspråket som senare används i skolan.

Det är bara några av orsakerna till varför vi tidigt ska stötta barnens språkliga utveckling och tillsammans med föräldrarna förstärka språket så mycket det går, långt innan barnets börjar skolan.

Att prata om språk och språkstimulans är något som ingår i ert uppdrag men det kan vara nog så svårt att just när man har föräldrarna framför sig veta vad man vill säga och hur. Det kan också vara svårt att få fram sitt budskap till de föräldrar som av olika anledningar inte förstår din muntliga information. För att underlätta för er BHV sjuksköterskor att förmedla ett bra och konkret budskap om språkstimulans så har vi tagit fram detta material och manual.

Läs igenom manualen noga och tänk igenom vad de olika språkstimulanstipsen betyder för dig och hur du ska kunna förmedla det till vårdnadshavaren på ett enkelt sätt. Titta på illustrationstavlorna och se var i bilden du hittar de olika råden. När du pratar med vårdnadshavaren är det bra att kunna peka och påminna sig själv om råden. Titta på tavlans baksida och se om det är något av de råden du behöver läsa på mer om i manualen. Lägg inte manualen i en låda utan ha den framme som *en tips och råd manual*.

Materialet består av tre delar i syfte att förenkla och konkretisera den kunskap och information gällande språkstimulans och kommunikationsråd som BHV-sjuksköterskan regelbundet ger vårdnadshavare till barn 0 - 6 år.

- Sex illustrationer som visar olika konkreta språkstimulanstillfälle. Illustrationerna ska underlätta för BHV-sjuksköterskan att ta upp språkstimulans under de tillfällen som vårdnadshavaren är på BVC.
- Illustrationerna sätts upp som tavlor, lätt tillgängliga så att BHV-sjuksköterskan kan hänvisa till dem vid samtliga årskontroller och påminna, diskutera och utveckla råden. På baksidan av tavlorna finns råden som stödord för att påminna BHV-sjuksköterskan om de råd hon kan ge kring just den tavlan.
- Illustrationerna kan med fördel även användas vid föräldragrupp. Tavlorna kan tas ner och visas under föräldrautbildningen men BHV-sjuksköterskan kan även dela ut den trycksak som finns tillgänglig. Varje BVC får initialt 100 trycksaksbroschyrer och när de tar slut kan BVC beställa fler ifrån Region Halland. Trycksaksbroschyren innehåller råd och illustrationer till vårdnadshavaren som en påminnelse om vad man pratat om.
- Illustrationerna kompletteras med denna manual som ger en kort bakgrund men framför allt exempel på hur materialet kan användas. Manualen delas ut i pappersformat till respektive BVC men kan även hittas på vårdgivarwebben.
- Samma illustrationer finns även i 1177-filmerna, då med tillägg av illustrationer till flerspråkighet och skärmtid.

Illustrationerna

Under varje illustration hittar du tips om vad du kan plocka upp från bilden. Syftet med bilderna är att skapa konkreta råd i vardagsituationer så att vårdnadshavaren kan gå hem och prova. Föräldrar med språkliga svårigheter själva kan ha svårt att överföra råden till olika situationer men en konkret händelse är då bättre än ingen.

Varje BVC får ihop med introduktion en papperskopia av manualen och i denna manual kommer du att få se illustrationerna i färg. Om du läser manualen på vårdgivarwebben finns inte respektive illustration med, detta på grund av illustratör Teresa Tingbrands rättigheter och att bilden inte får spridas.

Ögonkontakt och samspel

Våra barn behöver känna att vi ser dem. Redan från allra första början söker de kontakt med oss genom att möta vår blick. I början orkar de bara hålla kvar ögonkontakten en kort stund men ju äldre och starkare babyn blir ju längre stunder håller de kvar kontakten. Att möta någons blick och finnas kvar i samspelet och senare samtalet är något som babyn behöver öva. De orkar hålla kvar kontakten längre och längre men behöver känna att någon är där och lyssnar. Barn med motoriska svårigheter behöver hjälpas och stöttas till att få tillgång till ögonkontakten genom att man håller dem i ett bra och stadigt läge.

Att orka hålla kvar ögonkontakten och utveckla samtalets dialog är en grund för att orka lyssna och ta in information och senare att förstå vad man hör i samtalet. Därför är det viktigt att vi tänker extra på att finnas där för våra små genom att hålla kvar ögonkontakten, tolka deras gester och jollra tillsammans.

Tips som ni kan plocka upp från bilden

- **Vara nära och närvarande** är viktigt och grunden för all kommunikation, var nära din baby så ofta du kan.
- **Ofta och överallt**, tänk på att öva babyn att hålla kvar ögonkontakt och ha små korta dialoger med leende, skratt, joller eller bara att titta på varandra. Sätt er på golvet en stund, passa på när ni byter blöja, småprata en stund när ni tar på eller av barnet kläderna, ger barnet massage eller sätter babyn i bilbarnstolen.
- **Ögonkontakt**, en liten baby orkar titta på dig några sekunder i taget. Efterhand som de växer så orkar de längre och längre stunder, de vilar (vänder bort blicken) men kommer tillbaka. Tänk på att stanna kvar i "samtalet" och vänta tills babyn vill prata lite till.
- **Låt babyn härma dig** vad du säger och vad du gör. Upprepa gärna utrop, ljudeffekter och små rörelser så blir det lättare för babyn att härma.
- **Vänta och se** vad som händer. Om du blir tyst en liten stund eller tar en liten paus så kanske babyn ger dig en gest eller ett ljud.
- **Låt det ta lite tid** och vänta in att barnet härmar dig. Det kanske inte kommer direkt utan kan komma en stund efteråt. När du ser att barnet härmas förstärk det genom att upprepa rörelsen eller gesten eller ljudet en gång till. Som ett samtal och dialog fram och tillbaka.
- **Jollra** och lek med ljud som babyn gör och härma hur babyn låter. Upprepa ljud som vokaler upp och ner eller som stavelser baba, bo bo, mi mi.
- **Upprepade stavelser** är något som kommer i 9–12 månaders ålder, bra stavelselekar kan du få genom Babblarnas material.
- **Härma och förstärk** vad barnet ger dig för signaler. Se vad barnet gör och härma som den vuxna på bilden. Barnet jollrar och den vuxna jollrar.

- **Översätt och tolka** vad barnet vill säga eller var du tror att babyn menar. Gör som den vuxna på bilden, sätt ord på vad ni säger till varandra.
- **Mys ofta** och var nära din baby för det gör det lättare att förstå och tolka barnets signaler. Det händer säkert att du tolkar barnet fel men efterhand så lyckas du läsa vad barnet menar.
- **Var på barnets nivå** och möt barnet där det är. Det är lättare för barnet att röra sig på golvet eller i ditt knä så ner på golvet och lek eller sänk dig till en nivå så att ni ser varandra i ögonen.
- **Fånga barnets** intresse genom att använda dig av ditt leende, din röst, glädje och korta rop.
- **Håll kvar samspelet** genom att locka med ljud och leksaker. Låt allt låta eller röra sig. Se till så att leksakerna och leken får liv och använd ljud och gester när ni leker med leksaken.
- **Upprepa** och gör samma sak igen när ni leker så babyn får möjlighet att tolka och härma dig. Du blir inte tråkig för att du upprepar samma ljud eller samma lek, tvärtom.
- **Alla ord funkar.** Säg orden på olika sätt så att babyn kan härma på den nivån den kan just nu. Runt 9 månader och framåt försöker barnet sätta ord på saker som händer och saker de ser men riktigt uttalade ord är svårt för barnet att säga. Därför försöker de med gester och tecken, ljudenliga ord och jollerord.
  - Ljudenliga ord - Låt leksakerna, händelserna runt omkring er eller bilderna i en bok sägas med ett ljud som *brumm, mjau, muu, bangbang*
  - TAKK och gester - Låt leksakerna, händelserna runt omkring er eller bilderna i en bok sägas med en gest eller ett tecken. Du behöver inte kunna de korrekta TAKK-orden utan kan hitta på egna.
  - Jollerord - Låt leksakerna, händelserna runt omkring er eller bilderna i en bok sägas med upprepade jollerstavelser *kisse, vovve, titta, nana*.
- **Tre gånger ordet** – Som vuxen kan du använda alla varianterna plus det korrekta ordet så härmar barnet den variant som det kan. *Titta på katten, vilken fin kissekatt, mjau säger den.*
- **Joint attention** innebär att man tillsammans tittar på samma sak. Sätt saken (dockan) nära ditt ansikte så babyn kan titta på ditt ansikte, dina ögon, din mun och saken du visar upp utan att det ska vara långt mellan. Efterhand som barnet växer kan man titta på saker längre och längre från ansiktet. Till slut, runt 10-12 månader kan barnet peka på saker och vända sig mot saker du pekar på.
- **Barn med motoriska svårigheter** får inte samma tillgång till ögonkontakt och kommunikation då de inte kan hålla kvar huvud och blick när de ska söka kontakten eller då de inte kan titta, peka och utforska saker om kring dem. Där är det viktigt att man som vuxen lyfter och stabiliserar barnet så att det kan öva samma samspel som andra barn.

Högläsning

För att lära sig nya ord behöver man ha en grund med ord att utgå från för att förstå och sätta in det nya ordet i sitt sammanhang. Grunden för ordförrådet läggs långt före skolstarten och högläsning hjälper barnet att lära sig nya ord och förstå hur de ska användas.

Olika sätt att läsa

Det finns olika sätt att läsa på och ni får gärna diskutera med föräldrarna hur de tänker att deras läsning ser ut. Ungefär 25% av vuxna personer i Sverige ser sig inte som goda läsare vilket kan leda till att man inte läser regelbundet eller i vissa fall inte alls. Men att läsa regelbundet för sina barn är idag ett måste så försök att hitta ett sätt som fungerar för just den här familjen. Alla sätt är bra och målet är en halvtimme om dagen.

Läsa är kulturellt och i många kulturer läser man inte sagor för sina barn utan berättar historier eller läser texter som i vissa fall, ofta religiösa, måste läsas ordagrant. Visa respekt och fråga om och hur man läser för sina barn hemma. Att läsa på "vårt" sätt är ett sätt att förbereda barnet på svensk förskola och framför allt på svensk skolform och inläring i svenskt skolsystem. Därför är det viktigt att man läser sagor och böcker och pratar om vad man läst, även om det inte är något man är van vid själv.

- **Berätta sagan** med hjälp av bilderna, man behöver inte läsa hela texten. Att berätta sagor kan man göra genom att berätta om bilderna eller genom att bläddra, läsa rubrikerna eller enstaka stycken och sen berätta igen. Man kan hitta på egna berättelser eller berätta något man själv varit med om som är ungefär detsamma

som i sagan. Typ att titta i ” Halvan och brandkåren” och istället för att läsa texten berätta om när man själv såg en brandbil och hur det var.

- **Lekläs** tillsammans med barnet. Låt barnet berätta för dig vad det ”läser” även om det inte blir helt rätt.
- **Utforska bilderna** och se om ni kan hitta sagan utifrån bilderna. Låt barnet hitta på och berätta vad som händer på bilderna. Låt barnet leta bland bilderna och se om de kan hitta små delar av den stora bilden.
- **Läs gärna samma bok** om och om igen så barnet kan känna igen den och fylla i om du blir lite tyst eller om du låtsas som du glömt vad som händer sen.
- **Lek boken** och låt berättelsen i boken bli en del av vad ni gör tillsammans.
- **Läs texten** som det står men ta gärna en paus ibland och se om barnet vill fylla i eller fråga något.
- **Läs det som intresserar er och barnet.** Man kan läsa kataloger, tidningar och reklamblad om det är vad som intresserar den vuxne och barnet. Att läsa MC-tidningen eller titta i ett reklamblad kan också ge upphov till roliga berättelser.
- **På andra språk.** Det finns många böcker som är skrivna på olika språk så om man har ett annat hemmaspråk än svenska så hittar man säkert böcker på det språket på biblioteket. Alla kan läsa boken på svenska men det är extra bra om man kan läsa på det språk som man är mest bekväm på. Då är det lättare att få med nyanser och detaljer och koppla det till sin egen erfarenhet. Tänk på att även om boken är skriven på svenska så kan man berätta storyn från bokens bilder när man pratar sitt hemmaspråk.
- **Bok utan text** är något som finns att låna på biblioteket och det kan vara skönt att läsa sagor utan att behöva kämpa med texten.
- **Barnbibliotekarie.** Få kontakt med någon på biblioteket och berätta vad som intresserar föräldern och barnet. Det finns böcker utan text, det finns faktaböcker, böcker på en mängd olika språk och böcker med mycket bilder som gör läsandet roligt även då den vuxne inte läser på vanligt sätt.
- **Våga vara ärlig.** Be föräldern våga berätta att du som förälder inte är den bästa läsaren. Det hjälper när de pratar med barnbibliotekarien och de hjälper dig att hitta bra sätt att läsa ändå.
- **Ett måste – råd.** Våga vara ärlig som BHV-sjuksköterska och trycka på att de **ska** läsa på något sätt för sina barn, **regelbundet**. Högläsning är ett måste-råd för att underlätta för barnets skolgång.

Tips som ni kan plocka upp från bilden

- **Tillgängliga böcker** gör det lätt för barnen att leka med böckerna och även att ta en bok och lekläsa själv eller be den vuxne läsa. Om böckerna finns tillgängliga blir de lätta att använda och barnet vänjer sig vid att böcker och högläsning är en naturlig del i hemmet.
- **Enkelt** att bara sätta sig på golvet och läsa en stund utan att det behöver vara någon speciell tid eller plats.

- **Att mysa** tillsammans när man har barnet nära ger en go stund där barnet kan tanka energi, få värme, närhet, kontakt, lyssna och prata tillsammans med dig som vuxen samtidigt som boken och läsning kopplas till mysstunden och ger en positiv känsla.
- **Flera barn olika böcker.** Alla tre barnen kan lyssna samtidigt men vill alla tre läsa sina böcker så börja med den yngsta och läs sedan så att den som orkar lyssna på flest böcker kan få sin sist. Det är bra om olika åldrar får lyssna på olika böcker, det är svårt för yngre barn att interagera om boken är för svår.
- **Läs på olika sätt.** Man behöver inte läsa texten för barn, man kan berätta om bilderna, man kan hitta på en egen saga, man kan berätta om något liknande som man själv varit med om eller som barnet känner igen från sin verklighet och man kan läsa delar av texten.
- **Lyssna på vad barnet "läser"** och vill berätta och utgå från det när du berättar sagan. Barnet kanske är intresserad av omslaget och då kan ni läsa det eller börja bakifrån och då kan ni göra det.
- **Boken en lyxig leksak.** Tänk på böcker som en leksak som barnet också får leka med och lekläsa. Om man är rädd för att boken går sönder så använd billigare böcker.
- **Billiga böcker** finns som Pixiböcker för en liten kostnad. De är lätta att ha med sig i väskan, bilen, vagnen vilket gör det lätt att ta fram och läsa. Kanske BVC kan köpa in lite Pixiböcker och dela ut till familjer som inte har några böcker hemma? BVC har ju även ett par böcker som man lämnar ut.
- **Biblioteket** - Böcker kan man låna på bibliotek, är man osäker på vad man kan låna så fråga barnbibliotekarien. Vet familjen var närmaste bibliotek ligger? Har man varit där? Vet man om hur det går till att låna? Lånekort? Gratis, men måste lämnas tillbaka? Språk-kedjans språkväskor.
- **Mobil och skärmtid** – på bilden ser man att mobilen ligger undanlagd på byrån. Här finns det läge att prata om skärmtid, om vikten av att inte låta barnet sitta själv eller för långa stunder. Barn under två år ska helst inte ha skärmtid alls. Hur ser det ut för familjen?
- **No app is like your lapp** - Låt barnet titta på skärm en stund och kompensera med att leka med föräldern, mysa och sitta i knät. En stund framför skärmen kompenseras genom två stunder i knät (WHO riktlinjer) <https://www.rikshandboken-bhv.se/for-bhv/aktuellt-i-barnhalsovarden/riktlinjer-fran-who-om-somn-fysisk-aktivitet-och-skarmtid/>
- **Närheten** – att tanka energi genom att sitta nära och "tanka energi" från den vuxne, något som barnet behöver varje dag.
- **Baby** som vänjer sig vid boken genom att titta intresserat och tugga på en tugg bok. Hen lyssnar en liten stund och får känslan att detta är något bra och mysigt. Efterhand kan de stanna upp och lyssna längre och längre stunder.
- **Mellanbarnet** som pekar och är intresserad. Nyfiken och tittar på samma sak som den vuxna, det vill säga joint attention.
  - Barnet är nyfiken och härmar den vuxnes tal med enkel mening/ord.
  - Hen säger ett ljudenligt ord *brrum* och
  - visar med tecken hur bilen kör med vänsterhanden.
  - Prata om olika sätt som barnet kan prata på 9 mån-2½ år.
    - Tecken och gester.

- Ljudenliga ord.
  - Jollerord och förenklade ord.
- Prata med den vuxne om vikten av att barnet härmar men att det inte alltid är ordet barnet härmar utan det kan vara gester, tecken, ljud och joller.
- **Äldrebarnet**, pratar i längre meningar, är intresserad och berättar om bilden spontant samtidigt som både den vuxna och barnet lyssnar på varandra och kommenterar de olika händelserna i boken.
- **Den vuxne** härmar och lyssnar på barnen då hen berättar. Tipsa gärna om **Omtagningsloop** då den vuxne upprepar det barnet säger enkelt, lite sakta och lite mer utförligt.

Leka tillsammans

Att leka tillsammans är en guldstund underbar för både barn och den vuxne men det kan ibland vara svårt att få till just den roliga leken. Vardagen är full av saker man måste hinna med och efter förskola och jobb kanske det inte är så mycket tid som blir över när man ska laga mat, äta, bada och förbereda för natten. Istället lägger man leken till helgen med stora och långa arrangemang som badhuset, lekland eller besök hos släkt och vänner. Vissa helgen fungerar det med barnets ork men

ibland behöver barnet helgen till återhämtning och egentligen inget mer ansträngande än att springa runt i pyjamas.

Så ett tips är att leka en stund varje dag, gärna på samma nivå som barnet och med det barnet håller på med. Då följer du med och blir en lekare i barnets värld och det är mycket lättare än om du som vuxen ska styra vad ni ska hitta på. Låt barnet lära dig leka igen och njut av stunden tillsammans.

Tips som ni kan plocka upp från bilden

- **En kvart om dagen.** Prioritera att leka en stund om dagen även de dagar när det är lite fullt upp. Sätt klockan på 5 -10 minuter eller gärna en kvart och leta upp vart ditt/dina barn är och leker.
- **Ville eller Maja-tid.** Prata om denna korta lektid som en stund då du prioriterar tiden med ditt barn. Kalla det för barnets namn-tid och säg att du bara måste få leka lite

och få lite Ville-tid. Då visar du att du prioriterar att vara med ditt barn. Har ni flera barn så får ni fördela lek-tiden eller ha en gemensam lek-tid.

- **Familjemys** tillsammans kan vara en liten stund med spel eller lek hela familjen.
- **Låt barnet bestämma** vad ni leker och se om du kan blir en lekare som följer med i leken.
- **Härma ditt barn** för att få bli en del av barnets lek. Om barnet inte pratar så mycket så härma rörelserna och lek lite vid sidan tills barnet släpper in dig.
- **Lägg dig på barnets språkliga nivå** och härma det sättet barnet pratar på. Tänk på att inte prata i jättelånga meningar med långa invecklade förklaringar om barnet leker med korta meningar och enkla ord. Då blir skillnaden mellan ditt språk och barnets språk för stort och risken finns att du tar över leken vilket göra att barnet ledsnar eller kommer av sig.
- **Skippa frågorna.** Att ställa alldeles för många frågor som *vad gör du, vem är det, vad har den för färg*, gör ofta att du stör barnets lek. Barnet måste då avbryta sina fantasitankar och svara dig.
- **Kommentera** lite lätt vad barnet gör och vad du gör.
- **Häng med i fantasin**, i leken är det fantasin som styr och det är bara att hänga med. Det finns inga rätt eller fel när ni leker så lyssna på ditt barn och lek i deras fantasivärld en stund.
- **Omtagningsloop**, prata i leken men lyssna på barnet och följ barnets flow. Säga om vad barnet säger men utveckla det lite mer, gör meningen lite längre och lägg till en detalj till.
- **När barnet säger fel** uttal, har felaktig grammatik eller meningsbyggnad, använder fel ord eller ord som är nästan rätt som tomat istället för äpple så säger man om, säger rätt, säger det lite sakta och med en extra detalj.
- **Titta och prata tillsammans.** Om ni tittar på läsplatta så gör det tillsammans med ditt barn. Ett spel eller en bok på en läsplatta kan bli något bra om ni gör det tillsammans. Långa stunder då barnet sitter själv med en platta ger ingen effekt på språkinläringen utan det krävs att du sitter med och kommenterar och pratar om det ni gör för att barnets ska utveckla sitt språk. Tänk på att den bästa språkstimulansen får man genom att prata med andra människor i olika situationer. Det finns ingen app eller spel som ersätter den mänskliga kommunikationen.
- **Ha roligt och skratta tillsammans.** Det finns ingenting så förlösande som att vara lite barnslig och framför allt skratta tillsammans med ditt barn.

Lyssna på barnet

Att i vardagen ta sig tid att lyssna på vad barnet säger och berättar kan ge en härlig inblick i hur barnet tänker och ser på världen runtomkring. Barn i olika åldrar frågar på olika sätt och de frågar om de känner att någon lyssnar. För vissa barn kan det ta en stund att formulera sina tankar kring en kommentar eller en fråga medan andra barn aldrig är tysta. Många barn är lite tysta under dagen då de är upptagna med leken men bubblar och pratar precis innan de ska sova. Utnyttja då den tiden men försök också skapa liknande stunder genom att låta barnet vara med dig i vardagen, hjälpa till och hitta små tillfällen där du som vuxen visar fullt fokus på att lyssna på vad barnet säger och berättar.

Tips som ni kan plocka upp från bilden

- **Lyssna och visa intresse** - Här ser ni ett barn som frågar och frågar och en vuxen som tar sig tid att svara. Den vuxen visar intresse på vad barnet frågar och pratar om.
- **Fånga in barnets frågor** och svara så gott du kan. Man behöver inte svara så utförligt utan svara på det barnet frågar efter.
- **Lyssna och uppmärksamma** vad barnet vill berätta eller visar på olika sätt. Säg gärna om vad du tycker att barnet försöker säga och lägg till lite extra, omtagningsloopen.
- **Visa** hur man gör samtidigt som du berättar. Förklara gärna varför du gör det du gör och be barnet hjälpa till. Man lär sig bättre om man får prova tillsammans med någon som kan visa, stötta och uppmuntra ens försök.
- **Sammanfatta** vad ni pratar om. Sammanfatta gärna vad barnet berättar om lite då och då och hjälp barnet att hålla en röd tråd i sitt berättande. Detta är extra bra när barnet pratar om allt möjligt och då det är svårt att hänga med. Det är inte säkert att barnet pratar om det ni ägnar er åt utan kan lika gärna komma på andra saker.
- **Svara** på barnets alla frågor men på olika sätt beroende på vad det frågar efter
  - Barn i åldern 1 - 2 år vill veta vad **allt heter**. - *e de?*
  - I åldern 2 - 3 år vill de veta hur **allt hör ihop**, att lök och morot är grönsaker och därför hör de ihop. -*Vad heter det? - Morot. - Vad heter det? - Lök. - Varför? - Jo för det är grönsaker, både morot och lök är grönsaker, som mormor har i grönsakslandet och som vi brukar ha i maten.*
  - I åldern 3 - 4 år behöver de **få koll på allt** som händer och barn i den åldern ställer många frågor hela tiden. -*Varför det? -Varför gör du så? -Varför är det*

så här? Svara så gott du kan även om frågorna blir jättemånga ibland. Du kan också fråga vad barnet tror om du inte orkar svara på allt.

- I åldern 5 - 6 år försöker de hitta egna varianter av verkligheten och **ifrågasätter** gärna det du säger. -*Varför kan det inte vara så här istället, det tycker jag.*
- **Titta** på vad barnet tittar på och utgå ifrån vad barnet är intresserad av och berättar om.
- **Tiden tillsammans** är en stund då ni kan lyssna o prata. Ta tillvara alla stunder då du och ditt barn är tillsammans. En minut är bättre än inget tid alls.
- Försök att få in **frågorna** som en del av det ni gör. *Du gillar ju morot, vem gillar mer morot, mer än du? Tror du ormen gillar morot? Eller kaninen?*
- Du kan ställa egna frågor men var försiktig så att du inte tar över samtalet utan låt barnet fråga och du svara.
  - *Moroten är ju orange men gurkan är inte orange, den är ju ...*
  - *Vi ska ha många morötter och mycket lök i grytan, du får hjälpa mig att räkna, en morot, två morötter, tre ... morötter, en lök, två lök...*
  - *– Vi ska ha grönsaker i grytan, vad ska vi ta, du får hjälpa mig. Vi tar en ...- lök och två ... - morot. – Ja vi tar två morötter och så en liten ...*

Ät- och matsituationen

För de familjer där du behöver prata kost och matsituation kan du också använda denna bild. Att ha ett barn som inte äter kan vara extremt stressande och det är viktigt att man vänder den oron och ger föräldern lite mer ro och konkreta råd.

Du kan då plocka upp följande tips från bilden.

- **Prata om mat** som allt annat och prata om mat när det är dags att laga mat och äta mat. Uppmuntra föräldrarna att hitta en avslappnad känsla till mat och ätande även om barnet krånglar och inte vill äta. Det är bättre att prata och berätta allmänt om maten än att påpeka vad, när och hur mycket barnet måste äta. *Idag ska vi äta korv och makaroner, jag tror det är skruvmakaroner, jag kolla det var det. Och så lite gröna broccoliträd till för det tycker jag är gott.*
- **Sätt ord** på de sinnesupplevelser vi får kring maten.
  - **Vad är det för mat** idag, vad tror du? *Jag har kokat potatis, vad tror du vi ska ha till?*
  - **Hur ser den ut** - *Så mjuk den kiwin känns, undrar hur den ser ut inuti, ska vi titta.*

- **Hur känns den** – *den kiwin känns helt mjuk på skalet, känn, märker du? Jättemjuk, du kan känna på den om du vill?*
- **Hur luktar det** i köket, hur luktar maten? – *mm, jag tycker det luktar som ... köttfärsås, lite som chili.*
- **Hur låter det?** Jag undrar hur det låter när man knaprar på moroten och hur låter det när man tuggar på ärtan.
- **Hur smakar det?** Använd nyanser för hur det smakar. Inte bara gott eller äckligt utan mer nyanserat med **sött, beskt, surt, starkt, kryddstarkt, salt** och annat man kan använda för att beskriva smaker och ät-upplevelser. Fråga hur barnet tycker att maten smakar.
- **Tycker vi det smakar samma?** Låt barnet tycka själv men hjälp till genom att ge olika alternativ. - *Jag tycker det smakar starkt, vad tycker du? Starkt eller saltigt?*
- **Låt barnet vara med** och röra, blanda, smaka, hacka, mosa... Inte bara med leksakskastrullerna utan också tillsammans med dig. Diskutera olika sätt att låta barnet få hjälpa till. Prata om möjligheten att sitta på diskbänken eller stå på pallen samtidigt som du lagar mat. Går det? Är det en fara med det eller kan man göra det säkert för barnet att ändå kunna vara med?
- **Testa och smaka.** Ha en liten skål med grönsaker och frukt som barnet kan testa och provsmaka på under tiden du lagar mat. När du förbereder maten kan du lägga en liten bit för barnet att känna på eller smaka. Be barnet om hjälp att smaka av maten. Är det något som saknas? Ska vi ha mer salt eller peppar eller fler morötter?
- **Erbjud men tvinga inte** barnet att smaka eller äta. Sätt fram skål eller kastrull med mat och erbjud barnet även om du vet att de kommer att svara nej. Om du erbjuder syskonet potatis så erbjud barnet som inte gillar potatis på samma sätt. – *vill du ha potatis? – nej, tack. – okey.* Om/När barnet säger nej så går man bara vidare till nästa person kring bordet utan att lägga någon värdering i nej, tack. Man vet inte, en dag barnet kanske säger *ja, tack*.
- **Barn lär sig äta** och behöver se dig och andra äta. Genom att se andra äta blir barnet intresserat och genom att få se och kladda, testa och prova olika slags mat som andra äter lär dig sig successivt att själva prova, smaka, tugga och äta olika slags mat. Du är barnets mat- och äta-lärare.
- **Äta tillsammans** och få prova och testa lite av vad du som vuxen äter. Att barnet är intresserat av vad du har på tallriken ger dig möjlighet att ge dem lite att testa. *Vill du smaka? Du kan smaka från min tallrik. Det är jättegott, lite sött.* Man lär sig äta genom att se andra äta och man vänjer sig vid smaker och konsistenser genom att testa och prova.
- **Testa och prova många gånger** är viktigt. Vissa barn tar direkt till sig ny mat medan andra behöver öva och testa många, många gånger så tänk extra på:
  - Vikten av att få känna på **olika smaker** och beskriva smaker såsom starkt, sött, beskt, surt, salt, mild, "stor smak", "snäll smak"
  - Vikten av att få känna på **olika konsistenser** och beskriva mat med ord såsom rivet äpple, äppelbit, äppeljuice, mjukt stekt äpple, äppelmos.
  - Vikten av att få känna på **olika struktur** och använda ord såsom kladdigt, torrt, strävt, lent, skrovligt, krispigt, kletigt, blött.

Visa och peka

Hela världen är en upptäcktsplats och det är från sin omgivning barnen lär sig mest och i leken barnen lär sig bäst. Att utveckla sitt ordförråd och sätta namn på allt som händer och sker och allt man ser runtomkring sig är något som behöver tränas hela tiden. Grunden ligger självklart i att man pratar med varandra men också att man hjälper barnet att utveckla och nyansera sitt språk och ordförråd. Tipsa föräldrarna om att visa, peka och förklara vad som händer i vardagen och vad saker och ting kallas för och används till.

Tips som ni kan plocka upp från bilden

- **Peka och uppmärksamma** barnet på vad ni ser och vad som hänt. *Å titta en fågel, titta som fågeln flyger, jag tror det är en svala, det ser man på den smala stjärten...*
- **Berätta vad saker heter och hur de används** genom att ha för vana att lägga till en liten förklaringskommentar. *Du kan bära in varorna, det som vi handlat, det kallas för varor.*
- **Använd ord** på vad ni ser och hoppa den, dom och denna där. Istället för *den ligger där* så kan du säga *bollen ligger där, bakom soffan.*
- **Svåra ord är okey** om man ger en liten förklaring till vad det betyder och sätter in det i sitt sammanhang. - *Titta på hästen där i hagen, det är en hage när det är staket runtomkring och man har hästar eller andra djur där. Då kallar man det för en hage.*
- **Visa och berätta** och sätt ord på vad ni ser och vad som hänt. *Titta där på trädet, som det blåser i löven, ser du?*
- **Repetera x tre** och försök säga ordet flera gånger. Då är det lättare för barnet att komma ihåg och lära sig de nya orden. Försök förklara ordet från olika vinklar som *du kan ta ett äpple, ta ett rött äpple, det äpplet smakar jättesött och gott.*
- **Ta mycket kort** i vardagen och titta sedan i mobilen eller fotoalbumet på vad ni ser på bilden och vad ni gjort tillsammans.
- **Prata lagom mycket**, visa peka och berätta men du behöver inte förklara så mycket. Ibland blir ditt barn jätteintresserat och vill veta mer men ibland så tänker barnet på annat och frågar inte mer. Då behöver du inte fortsätta och förklara i långa meningar och många ord utan då räcker det med den första kommentaren du gav.
- **Korta ner instruktioner** och förstärk ditt eget tal med att visa och gestikulera.
- **Fylla i meningar** som på bilden *skutta skutta som en kanin, kaninen äter ...* och låt barnet fylla i vad som fattas.
- **Teckna om ni kan** och visa orden även med TAKK tecken som här där kvinnan gör tecknet för kanin.
- **Prata mer** om barnen vill. Ni kan prata lite mer om kaninen eller om morötterna beroende på om barnen hänger i leken och beroende på vad de svarar.
- **Paus är guld värd**, då kan barnet fundera lite och klura på vad det vill säga, formulera sig i en mening och hitta rätt ord. Det kan ta lite tid så en paus är aldrig fel.

Prata och berätta för varandra

Att få till ett samtal med sitt barn är en av de finaste upplevelserna du kan ha som förälder. Att du lyssnar på barnet och barnet lyssnar på dig och ni får berätta och kommentera vad ni varit med om blir en underbar stund. Så försök hitta de små guldstunderna under dagen då barnet är mottagligt för en liten samtalsstund, oftast är det mitt i verkligheten här och nu och då måste man stanna upp och passa på. Tänk på att även en minut bland tvätten i tvättstugan kan vara guld värd.

Tips som ni kan plocka upp från bilden

- **Fånga upp barnets tankar** när de dyker upp, lyssna på vad de säger och försöker visa.
- **Tolka och sätt ord** på barnets berättande. Det är inte alltid det är så lätt att hänga med på vad barnet menar så ha för vana att upprepa så barnet hör att du hänger med på berättelsen och förstår vad det säger.
- **Ögonkontakt**, var fokuserad på barnet när du ska lyssna och försök att inte göra tio andra saker samtidigt. Fullt fokus på barnet en liten stund.
- **I vardagen** där du är, stanna upp och lyssna, stanna upp och var med i samtalet.
- **Omtagningsloop** – lyssna på vad barnet säger och upprepa det lite långsamt, kanske kan du lägga till något extra ord.
- **Var nära** och om du kan rör vid barnet så skapar du en liten **samtalsbubbla** för bara dig och ditt barn.
- **Depå x 3** när barn i treårsåldern börjar springa runt och leka mer, leka med andra och uppleva sin egen verklighet som fria varelser så är det underbart men också jobbigt. De behöver återhämta sig och man kan förklara detta som att barnen går in i depåer under dagen. Försök ge barnet de tre depå tillfällena under dagen så orkar de mer och är piggare längre stunder.
  - **Återhämtningsdepå**, barnet har ett behov att få prata av sig och då behöver de någon som lyssnar på alla tankar de har. Då krävs det att någon lyssnar och tolkar vad barnet vill berätta.
  - **Regler och rutiner**, barnet behöver känna att dagen trots allt är uppbyggd kring regler och rutiner så det behöver jag inte lägga energi på. De behöver veta hur strukturen på dagen ser ut. Många barn behöver lite extra stöd och då kan AKK och bildstöd vara ett bra sätt att visa barnet vad som ska hända.
  - **Kärlek, trygghet och tanka energi** – den tredje depåen är att få tanka energi och känna trygghet och kärlek. Att få smyga upp i knät och bara snusa på sin förälder eller sitta nära och lyssna på en bok eller få sitta tyst i vagnen eller i bilden på väg hem från förskolan kan göra att jag orkar leka och busa ytterligare en stund och inte kollapsar när jag kommer hem.

- **En stund om dagen**, försök hitta små stunder av samtal minst en stund om dagen.
- **Frågor som inte får några svar** är vanligt. Vi vuxna ställer ofta frågor som *vad har du gjort idag, var det roligt på förskolan, vem lekte du med?* Och får till svar *att jag vet inte, inget* eller *kom inte ihåg*. Det kan vara svårt för barnen att berätta för de kommer många gånger inte ihåg vad som hänt under dagen. Då kan man börja med att berätta lite vad man själv gjort under dagen. Det kan väcka minne hos barnet som gör att det kan relatera och komma på vad det själv varit med om. - *Vet du, idag efter maten så cyklade jag till ett möte och då regnade det. Har du också varit ute och lekt i regnet på förskolan? Blev du också blöt eller var du inomhus?* Barn behöver påminnas om sina egna upplevelser för att komma ihåg vad de gjort. Att fråga - *vad gjorde du på förskolan idag?* räcker inte, det är alldeles för svårt. Försök ringa in det.
  - **Berätta kort** vad du varit med om *Jag har gjort ... har du också gjort ...* Det behöver inte vara långt eller spännande. Beskriv bara några saker som har hänt under dagen eller något som du har sett.
  - **Ge olika förslag** att välja mellan för barnet. Även om du inte ger rätt alternativ så väcker du minnet. *Har du lekt något idag? Lekte du inne eller ute? Lekte du med dockorna eller med legogubbarna?*
- **Fånga stunden** när den kommer eller när du har extra tid. Gå ner på barnets nivå, sätt er på golvet eller sitt kvar i bilen, dra ner barnet i soffan eller sätt dig jämte barnet i sandlådan.
- **Kolla var ditt barn är** och sätt dig jämte, nära utan att störa. Häng med på barnets lek eller aktivitet.
- **Skipa kontrollfrågorna** när ni pratar. Vill du använda kontrollfrågor som *hur många ben har en spindel, vad är det för färg på gurkan* så lek skola. Då kan man ställa hur många kontrollfrågor man vill men i samtal bör man undvika frågor som inte är riktiga frågor.
- **Tolka och upprepa** utan att rätta.

Flerspråkighet – Vi pratar flera språk

Att prata flera språk är väldigt vanligt och något som många barn växer upp med idag. Engelskan finns ju runtomkring oss och det blir ibland ett extra språk som används av barnen i leken, när man räknar eller pratar om YouTube klipp. På förskolor med många flerspråkiga barn är det också populärt att leka på engelska. Engelskan blir det gemensamma lekspråket. Det är också vanligt att enspråkiga barn "kryddar" sitt språk med engelska uttryck. Att växa upp med flera språk betyder inte att barnet utvecklar svenskan för sig och hemmaspråket för sig utan barnet skapar sitt eget blandade språkträd. Ju mer du vattnar det språkliga träd desto mer växer det. Det vill säga ju mer barnet hör och pratar ett språk desto lättare lär de sig använda språket. Så att prata med olika språk är inte svårt för våra barn, det är ju så alla andra pratar.

Men det några saker kan tänka lite extra på.

1. Vi behöver alla prata det språk som känns mest bekvämt. Man bör prata det språk man kan uttrycka sig med nyanser på och det språk man kan förklara och beskriva saker på för barnet.
2. Man måste prata med ett barn för att barnet ska kunna lära sig, ju mer desto bättre. Man lär sig språk genom att prata med andra människor, genom att testa och säga fel och få feedback och korrigerings på hur det ska låta.
3. Om du pratar en svenska där böjningar och ordval inte är så korrekt eller stabilt blir det den versionen ditt barn lyssnar på. Därför det bättre att barnet lära sig sitt hemspråk av dig och korrekt svenska av en person som pratar mer nyanserat på svenska.

Ju mer barnet känner att de har ett behov av att prata ett språk, desto lättare har de för att lära sig det. Så lek och läs på det språk som du kan. Låt barnet leka och läsa på svenska tillsammans med de barn och vuxna som pratar svenska.

- Peka på bilden och observera föräldrarna på att det är viktigt att man leker både på svenska och på sitt hemmaspråk.
- Peka på bilden och prata om att det är vanligt att barn blandar sina språk men att man då kan säga om hela frasen på ett språk och förklara extra vad orden betyder.
- Peka på bilden och prata extra om passiv korrigerings, dvs omtagningsloop.

Myter att bemöta

1. Man börjar prata senare för att man pratar flera språk

Svar – Nej, när barnet får god stimulans på båda språken så börjar de inte prata senare. De behöver dock få möta och prata med personer som använder *omtagningsloop* och berättar vad saker och ting heter. Barnet utvecklar sina språk samtidigt och för yngre barn kan det betyda att de blandar och kan en sak på svenska och en annan på sitt hemmaspråk. Det tar tid att få kompletta ordförråd, några ord kan jag på svenska, andra på hemmaspråket men det sammanlagda ordförrådet är oftast detsamma som ett enspråkigt barn. Även grammatik och meningsbyggnad kan ta lång tid att få till på båda språken.

2. Det är bäst att familjen bara pratar svenska eftersom barnet ska prata det i skolan

Svar – Nej det stämmer inte. För att du ska vara en god språkmodell så behöver du prata det språk du kan bäst och är mest bekväm med. Annars finns risken att du lär ut en "inlärdsvenska" med många brister, enkelt ordförråd, enkel grammatik och felaktigt uttal. Förortssvenskan är en egen variant av svenska, ungefär som en dialekt. Den pratas i miljöer och av personer som har god svenska med innehållsrikt ordförråd men har eget uttal, språkmelodi och till viss del egen grammatik.

3. Barnet har svårt med språket och det beror på att vi pratar flera språk, därför tar vi bort ett språk

Svar - Nej det stämmer inte. Om barnet har svårt med språk så har hen det på alla sina språk. En språkstörning drabbar alla språk inte bara ett. Om hemmaspråket är bra men inte svenskan beror detta på för lite stimulans av svenskan.

4. Det är farligt att blanda språken så jag får bara prata ett språk i taget

Svar -Nej det stämmer inte. Både vuxna och barn med flera språk kan använda och blanda språken till viss del. Det viktiga är att man säger om vad barnet har sagt, korrigerar och redigera på ett språk. Berätta gärna för barnet att "så heter det på svenska och så här heter det på hemmaspråket". Behöver du översätta eller förklara olika ord som gör det. Så här kan man säga på arabiska men hur säger man det på svenska?

Skärmtid och språkutveckling

Idag har de flesta av oss olika skärmar som vi använder mycket och ofta. Vi blir uppdaterade, kollar in sociala medier, betalar räkningar och sköter vårt jobb med hjälp av skärmen. Att titta på olika skärmar är en del av vår och våra barns vardag.

Det är inte skärmen i sig som är problemet utan mer tiden vi ägnar åt vår skärm i stället för att prata samspele med våra barn.

Visar illustrationen och peka på de olika scenario som visas. Vill du ha fler bra illustrationer att utgå från så visa Statens medieråds bilder om skärmtid. De hittar du i Rikshandboken.

Äldre barn kan ha mycket roligt med appar och filmklipp på skärm men det hjälper inte deras språk och tal framför allt inte om de sitter själva. Vi kan hjälpa barnen genom att sitta bredvid och prata om vad vi ser på appen. Det ger betydligt mer effekt än när barnet sitter själv.

Pekar på barnvagnen med en bebis

- För riktigt små barn är skärmen i sig ett problem. Små barn ska ta in och lära sig saker från sin omgivning och kunna sluta ögonen och vila när de inte orkar ta in mer. Att hypnotiseras av en skärm gör att de inte kan sluta eller titta på något annat. Fundera själv på hur lätt det är att lägga ifrån sig skärmen även om man egentligen är trött och vill sova.
- Småbarns hjärnor mår inte bra av de ljussignaler och ljudstimuli som kommer mot dem från skärmen. Att sätta en baby framför skärm är inte att rekommendera. Läs mer i WHO riktlinjer för framtid, se rikshandboken.
- Diskutera med föräldrarna möjligheten för små barn att titta på sin omgivning och lära av den när det är hypnotiserad av skärmen. Hur mycket låter och jollrar ett barn med napp i munnen och även hypnotiserad skärm framför sig?

Visar scenario, skillnaden på de två bänkarna.

- Vilken skillnad blir det för barnet att lära sig av den vuxna?
- Vilken skillnad blir det för den vuxna att se och ta in barnets signaler?

Peka på barnet som visar en orm

- Diskutera möjligheten som kunde varit. Den vuxna kunde pratat om ordförrådet och förklarat skillnaden mellan orm och mask.
- Den vuxne missar möjligheten till samtal kring något barnet visar intresse av och vill uppmärksamma den vuxna på.

Funderar och diskutera vidare

Denna bild har som syfte att vara en utgångspunkt för diskussion och samtal.

- Har föräldrarna möjlighet att lägga undan skärmen och ersätta den tiden med andra språk stimulerande lekar?
- Hur ska man som förälder hantera sin skärmtid och ändå ge sitt barn tid att kommunicera?
- Har föräldragruppen några bra knep?